

שתאן בבית אחת ידי חירות יצא וכו', והן דברי הרמב"ם, אלא דבפירוש רש"י הרשב"ם פירשו דהא דאמר רבא ידי חירות לא יצא היינו דאין זו מצוה שלימה, דאין חשיבות אלא בין מזוג, וכן הוא להדיא בר"ן שלא קיים מצוה מן המוכרח, ובסיפא גבי שתאן בבית אחת פירשו ברשב"ם ובתוס' דהא דקאמר ידי יין יצא ר"ל דיצא בהם שמחת יום טוב, אבל מצות ארבעה כוסות לא קיים דאינו נחשבין אלא כאחד, וזה ניתן לפי גירסתם דגרסי בסיפא ידי יין יצא, אבל לפי גירסת הרי"ף והרמב"ם דגרסי ידי חירות יצא א"כ מיירי כאן מדין המצוה של ארבעה כוסות ולא מדין שמחת יום טוב, ולפי זה צריך ביאור עיקר הך מלתא דיצא ידי חירות ולא יצא ידי ארבעה כוסות, איזה שני דברים יש בזה ואם לא קיים עיקר המצוה של ד' כוסות מאי יצא ידי חירות דנקט איזה קיום יש בזה, ובשלמא ברישא דייצא ידי ארבעה כוסות ולא יצא ידי חירות אפשר לפרושי כפירוש רש"י דקיים עיקר המצוה של ד' כוסות, אבל לא קיים אותה מן המובחר דמצותה בשתייה דרך חירות ולא בין חי, אבל להיפוך שיצא ידי חירות ולא יצא ידי ד' כוסות, צ"ע איזה קיום יש בהשתייה דרך חירות מלבד המצוה של ד' כוסות וצ"ע בזה.

[1234567 ת"ת]

והנראה לומר בביאור הדבר דבאמת תרי מילי יש במצוה דארבעה כוסות. דהנה בתוס' ריש פרק ערכי פסחים על הא דתנן לא יפחתו לו מארבעה כוסות כתבו וז"ל: מתוך הלשון משמע קצת שאין נותנין לבגיו ולבני ביתו כי אם לעצמו והוא מוציא את כולם בשלו וסברא הוא דמ"ש ארבעה כוסות מקידוש דכל השנה שאחז מוציא את כולם וכו' עכ"ל. וכבר שמעתי מאמור"ר הגאון ז"ל שתמה על דברי התוס' אלו דמה ענין ארבעה כוסות לקידוש של כל השנה, דהתם המצוה היא הברכה והו עיקר הקידוש ובהו הוה דינא דשמוע כעונה, אבל בד' כוסות עיקר המצוה היא השתייה של הד' כוסות ומאי שייך להוציא בזה, והוכיח מזה דס"ל להתוס' דגם בד' כוסות אין עיקר המצוה בנתיית הכוסות רק בהברכות שעל הכוסות, והוי ממש דוגמת קידוש דכל השנה וכל הכוסות של ברכה עכ"ד.

וכן הוא מוכח מדברי הגר"א א"ח סי' רע"א סי"ד על הא דאיתא בשו"ע פלוגתא של הראש והתוס' בכוס של קידוש אם שתיית שניים מצטרפת למלא ולגמיו ומביא הגר"א מקור לשיטת הראש דאין שתיית שנים מצטרפת מהא דאמרינן פסחים דף ק"ח ע"ב והוא דאשתי רובא דכסא אע"ג דבני ביתו שתו השאר וי"א

דלקידוש יין לבן פסול, ואם כן קשה איך יהיה יין לבן כשר לארבע כוסות שהרי קידוש כוס אחד מארבע כוסות, ויש לומר דהא דין לבן כשר היינו לג' כוסות חוץ מכוס קידוש דקיימא במילתא וצריך לו יין אדום. ושפיר יש לחלק בין כוס קידוש ובין ארבע כוסות. דארבע כוסות תקנו לשתייה דרך חירות וסגי בלבן אע"ג דלא הוי אדום דאין אדום דרך חירות יותר, אבל כוס קידוש בעינן יין הראוי לנסך על גבי המזבח וצריך אדום.

אבל הרמב"ן פירש דהלכה כר' יהודה דבעינן אדום וכדמוכח פרק המוכר פירות, והא דאמר בירושל' (פסחים פ"י הל' א') מצוה לצאת בין אדום אפילו בדיעבד נמי קאמר, דליכא למימר לכתחילה דוקא דמהיכא תיתי דאי בעינן קרא כדכתיב אפילו בדיעבד נמי לא ואי לא בעינן קרא כדכתיב אפילו לכתחילה נמי יהיה כשר כך הם דברי הרמב"ן ז"ל. ודחוק דפסק כיוחדיאי במקום רבים, ומה שהקשה מהא דאמר בירושלמי מצוה לצאת בין אדום על כרחך אפילו בדיעבד נמי אמר דמהיכא תיתי לן לחלק, דודאי שפיר יש לחלק דקרא לא איירי בקידוש כלל אלא מן הכתוב אל תרא יין כי יתאדם מוכח דין אדום משובח ואמרינן למצוה בעינן אדום ולא בדיעבד, ורשב"ם פירש הך בעיא דהמוכר פירות לענין נסכים איירי, ואין הסוגיא מוכח כך דכולה איירי בקידוש ולא בנסכים. אבל רב אלפס ז"ל לא הביא הך בעיא דהמוכר פירות כלל וכן הרמב"ם לא הביא דין זה של יין אדום לענין קידוש, לכך נראה לי דהכי פירשו דרבא לא השיב לו רק דרך בדיחותא שהשואל היה רודף אחר יין אדום לקידוש, אמר לו אתה תבעיק אל תרא יין כי יתאדם, כלומר שלא תשגיח באדמימות שלו דיותר לקדש על יין לבן, וכן מוכח הלשון שלא השיב אלא דרך צחות וכו' ובירושלמי אמרו כי אדום מצוה לד' כוסות, ופירש הטור שאם הלבן יותר משובח מצוה יותר בלבן וכן נראה נכון. (גבורות ה' פ' מ"ח)

כתב הרמב"ם פרק ז' מהל' חמץ ומצה הל' ט', שתה ארבע כוסות אלו מיין שאינו מזוג יצא ידי ארבעה כוסות ולא יצא ידי חירות שתה ארבעה כוסות מזוגין בבית אחת ידי חירות יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא עכ"ל. מקור דין זה הוא בפסחים דף ק"ח שתאן חי יצא אמר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא שתאן בבית אחת רב אמר ידי יין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא ע"כ. ובגירסת הרי"ף שם גבי שתאן חי ידי ארבעה כוסות יצא וכו' וגבי

לוגמיו וכן הוא שיטת הרמב"ן הובא בב"י ובשר"ע
 א"ח סי' תע"ב ס"כ דגם אם הכוס גדול ומחזיק
 כמה רביעיות צריך לשתות דוקא רוב הכוס, וכן כתב
 הר"ן בפרק ערבי פסחים להדיא לחלק בין קידוש
 לארבע כוסות דגבי קידוש שיעור הטעימה מלא לוגמיו
 וגבי ד' כוסות בעינן דוקא רובא דכסא, והביאור
 בשיטות אלו דס"ל דרך גבי קידוש ושאר כוסות של
 ברכה דעיקר מלתייהו הוא הברכה שעל הכוס, אלא
 דדינא הוא דהמברך צריך שיטעום בזה הוי שיעורא
 דמלא לוגמיו, דבהכי הוי טעימה, אבל גבי ארבעה
 כוסות דהמצוה היא שתיית הכוס, ע"כ צריך לשתותו
 כולו דוקא, ורק דברובא סגי משום דרובו ככולו,
 אבל שיעורא דמלא לוגמיו ליש הכא כלל, דזה שיעור
 הנאמר בטעימה ולא הכא דבעינן שתיית הכוס, ושוב
 מצאתי שכן כתוב בב"ת סי' תע"ב, וע"כ מבואר
 מהראשונים האלה דעיקר מצוה של ד' כוסות היא
 שתיית הכוסות ולא ברכות גרידא, ובאמת מבואר בן
 בלשון הרמב"ם פרק ד' הל' ז' שכתב וז"ל: וכל אחד
 ואחד וכו' חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של
 יין עכ"ל הרי דעיקר המצוה היא לשתות, אבל מדברי
 התוס' הסוברים דגם שיעור שתייתם של ארבעה כוסות
 הוא מלא לוגמיו כמו קידוש, מבואר דסוברים דד'
 כוסות שוין בעיקר דינן לכל כוסות של ברכה, והיינו
 כמו שהוכיח אאמו"ר הגאון זצ"ל בשיטתם שהקשו
 מקידוש לד' כוסות ריש ערבי פסחים.

ולפי זה מבואר דברי הגמ' לפי גירסת הרי"ף
 והרמב"ם גבי שתאן בבת אחת ידי חירות
 יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא, וגם להיפוך גבי שתאן
 חי ידי ארבעה כוסות יצא וידי חירות לא יצא, דבאמת
 תרתי מילי איתנהו בהמצוה של ארבעה כוסות, דהנה
 הרמב"ם כתב פ"ו מח"מ הל' ו' וז"ל בכל דור ודור
 חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא
 עתה משיעבוד מצרים וכו' ועל דבר זה צוה הקב"ה
 בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך
 היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, לפיכך כשסועד אדם
 בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך
 חירות וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב
 לשתות בלילה הזה ד' כוסות של יין אין פוחתין לו
 מהם עכ"ל. הרי דהו"י יסוד הנך תרתי מצות דהסיבה
 וד' כוסות בכדי שיראה עצמו דרך חירות כאילו הוא
 בעצמו יצא ממצרים עתה, ועיקר הדבר שמחויב
 לראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משיעבוד
 מצרים הוא מצוה מן התורה כמש"כ הרמב"ם דעל
 דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית וכו'.

ס"ל והוא קאי אכולם יחד עכ"ל. הרי מבואר מדברי
 הגר"א דמאן דאית ליה דשתיית שנים מצטרפת גם
 בארבעה כוסות הדין כן, ושי"מ דס"ל להגר"א דא"צ
 לשתות בעצמו ד' כוסות, רק הדין ככל הכוסות של
 ברכה דיכולים לתת גם לאחד לשתות ובלבד שתהיה
 שתיה מהכוס ולא עוד אלא לפי פירוש הגר"א אליבא
 דהתוס' דהך והוא דאשתי וכו' קאי אכולם יחד, א"כ
 הלא זה עיקר הדין הנאמר בדברי שמואל דהשקה
 מהם לבניו ולבני ביתו יצא דאין צריך לשתות בעצמו
 רק גם שתייתם מצטרפת (דבשלמא אם הך והוא
 דאשתי וכו' קאי על שתייתו לחוד, א"כ עיקר הדין
 דהשקה מהם לבניו ולבני ביתו יצא הוא דאף דגם
 הם שתו מהכוס ולא שתה הוא כל הכוס מכל מקום
 כל ששתה רובא יצא, אבל לפי הך פירושא דגם
 שתייתם מצטרפת לרובא דכסא, א"כ הרי אין מבואר
 כלל בדברי שמואל שלא היתה סאן שתיית כל הכוס,
 ומאי קאתי שמואל לאשמועינן דיצא, ובע"כ דזה
 גופא הוא דאתא לאשמועינן דאף שלא שתה בעצמו
 את הד' כוסות רק השקה מהם לבניו ולב"ב מכל מקום
 יצא ידי חובת ארבעה כוסות) וא"כ מבואר להדיא
 דעיקר המצוה של ד' כוסות היא הברכות שעל הכוסות,
 ושתייתם היא ככל שתיית כוס של ברכה ולא איכפת
 לן אם המברך בעצמו שותה או אחר.

אוצר החכמה

אולם נראה לי דדבר זה תלוי במחלוקת (ודברי
 הגר"א נאמרו רק לפי שיטת התוס' והרא"ש בעצמם
 שכתבו דיכולים להוציא גם אחרים בארבעה כוסות
 דלדידהו בע"כ דעיקר המצוה של ד' כוסות הוא רק
 הברכות לחוד).

דעתה כתוס' פסחים ק"ז כתבו דשיעורא דמלא
 לוגמיו באדם בינוני הוא רוב רביעית מדאמרינן לקמן
 והוא דאשתי רובא דכסא אלמא דרובא דכסא מלא
 לוגמיו הוא, וכן כתבו בדבריהם לקמן דף ק"ח דהא
 דקאמר הגמ' רובא דכסא היינו כמלא לוגמיו עיי"ש,
 ומבואר מה דס"ל להתוס' דגם בארבעה כוסות עיקר
 שיעור השתיה מדינא הוא מלא לוגמיו כמו כוס של
 קידוש דמבואר בדף ק"ו דעיקר שיעור טעימתו כמלא
 לוגמיו והוא הדין בכל כוסות של ברכה.

אולם בהרמב"ם פרק ד' מהל' חמץ ומצה הל' ט'
 כתב וז"ל ואם שתה מכל כוס מהן רובא יצא, עכ"ל,
 ולא הזכיר כלל הכא שיעורא דמלא לוגמיו כמו גבי
 קידוש בפרק כ"ט מהל' שבת ה"ז. משמע מדבריו
 דרך קידוש הוא דהוי שיעור טעימתו מלא לוגמיו, אבל
 הני ארבעה כוסות בעינן דוקא רובא דכסא ולא מלא